

Kenttäpostia ei-kenenkään- maalta

Tarmo Malmbergin *Journalismikritiikki* on perusteltu puheenvuoro siinä jo vuosia jatkuneessa suomalaisen joukkotiedotustutkimuksen "oppiidassa", joka pikemminkin on jähmettänyt tutkimuksen siiliasemiin kuin ryydittänyt sen eteenpäin menoa. Sanon "puheenvuoro", sillä jo eksplikoitujen rajaustensa vuoksi kyseessä on pikemminkin suomalaisen tiedotusoppitieteen teorian historian kriittinen erittely ja kommentointi kuin vaativan otsikkonsa asettamat odotukset täyttävä kattava esitys. Työssä heijastuu tekijänkin arvelema suomalaisen tiedotusopin tiede- ja keskusteluilmaston "negatiivinen dialektiikka" (s. 6-7), oman arvioni mukaan jonkinlainen tieteellinen asemasota, jossa tutkijat pitävät asemansa mutta lähtevät kahvitauolle jokainen omalle suunnalleen.

Rajoituksistaan huolimatta Malmbergin työ on merkittävä monessa suhteessa. Olen löytänyt sen tiimoilta ainakin kolme näkökulmaa tai tarkasteluhorisonttia, joista katsoisin tarpeelliseksi viritää keskustelua.

Joukkotiedotustutkimuksen kritiikistä

Puuttumatta tarkemmin Malmbergin mielestäni pätevään suomalaisen joukkotiedotustutkimuksen eri koulukuntien ja teoriaperinteiden syväluotaavaan kritiikkiin nostan esiin muutamia yleisiä näköaloja.

Suomalaiselle vakavasti otettavalle tiedotustutkimukselle on näyttänyt olleen ominaista tietty ylyleistävä teorianrakentelu. Suurelta osin se on perua positivismivastaisesta "kampanjasta", jota käytiin marxilaisen tieteen, lähinnä sosiologian, johdolla ("marxilainen" jääköön tässä määrittelemättä tarkemmin). Tiedotusopin tampereilainen koulukunta edustaa tätä teoriaperinnettä, kuitenkin tärkeine "toisinajattelijoineen". Mielenkiintoisella tavalla juuri tämän koulukunnan sisällä jännittyi em. tiedotusopinlinen keskusteluakseli positivismine ja negatiivisine piirteineen. "Luonnollisesta" vastinpoolista, ns. wiiolaisuudesta, ei koskaan oikein ollut riitäpukariksi käsitteellisistä ja ajattelullisista peruseroista johtuen.

Sosiologiasta ponnistava tiedotustutkimus ei ole onnistunut löy-

tämään tutkimusesinettä itse tiedotusoppitieteellisestä keskiöstä, vaan viestintäilmiöt ovat toimineet eräänlaisena tekosyynä yleisyhteiskuntatieteelliselle esitykselle. Viestinnän **erityisyyttä** ei ole pystytty löytämään, kuten Malmberg toistuvasti osoittaa.

Kysymyksessä on sama "vieras puhe", jonka Malmberg näkee esim. Hemánus & Tervosella (s. 128): samalla tavalla kuin heillä journalismin ääni on kaiku maailmasta ja historiasta, ei omaa puhuntaansa, on tiedotusoppitieteen puhe kaikua yleisen yhteiskuntatieteen puheesta, ei omaa, oman erityisen kohteensa ja merkittävyytensä sisältävän tieteen puhetta.

Kun Malmberg ihmistieteilijänä kauniisti peräänkuuluttaa **ihmistä** viestintätutkimuksen aidoksi toimijaksi (lähes ainahan tiedotusopissa ihminen on vain väijäämättömän historiallisen logiikan toimeenpanija), hän samalla peräänkuuluttaa spesifiä, kohdeherkkää tutkimusotetta. Harha, jonka mukaan ilmiöpinta on läpäistävä jotta saavutetaan olemus, elää ihmeteltävän sitkeässä. Koska olemus ilmenee ilmiöissä (eräässä mielessä olemus on ilmiönsä), tarvitaan ilmiöiden konkreettista tutkimusta. Konkreettinen tutkimus puuttuu, sillä tiedotusopilla ei ole ollut konkreettista tutkimuskohdetta. Se on paikallistettava ilmiötodellisuudesta, ilman sitä tiedotusoppitiede jää huitaisuksi faktisen ja aktuaalisen todellisuuden yli. Erityisyyden ei tällöin pidä merkitä spesialisoitumisen harhateitä, vaan välitykset yleiseen on aina pidettävä käsillä.

Ilman aidosti ymmärrettyä konkreettista tiedotustutkimus on vain luuranko ilman lihaa: sanalla sanoen mielenkiinnoton tutkimusala, eikä mielenkiintoisuuskaan ole tieteelle aivan turha kriteeri.

Journalismitiede ja journalistinen käytäntö

Jos huviksemme oletamme Malmbergin utopian journalismitieteestä toteutuneeksi, voidaan seuraavaksi kysyä ns. kadunmiehen tiedekriittinen kysymys: mitä hyötyä journalismitieteestä on käytännössä, ts. miten se palvelee journalistista käytäntöä?

Oma vastaukseni on tavallaan perin negatiivinen: (a) ei paljokaan hyötyä, (b) pitäisikö olla? (c) ja jos on, niin millä ehdoilla? Tiede ja käytäntö ovat eriaineksisia eivätkä lainkaan "tasa-arvoisia". Tieteen logiikka on eri kuin käytännön, samoin funktiot (jos unohdamme erilaiset idealisaatiot, esim. kansanvalistuksen). Vielä oleellisemman eron tekee se, että tieteen ja käytännön pätevyysalueet - toimivalta - eivät satu päällekkäin.

Tilanne voidaan ilmaista näin: journalismi on journalismitieteelle välttämätöntä, mutta journalismitiede ei ole välttämätöntä journalismille. Ilman kohdettaan tiede on mahdoton, mutta ilman itseään tutkivaa tiedettäkin käytäntö on edelleen käytäntö. Rakkaussuhteesta on sanottu, että se osapuoli on heikommilla, joka rakastaa enemmän. Tavallaan samoin on tässäkin epäsuhtaisessa suhteessa: journalismitieteen on pidettävä varansa, ettei se joudu vain hyväksikäytetyksi.

Journalistisen käytännön pätevyysalue on laaja, vaikkakin epä-määräinen: se on päivittäistä puhetta mistä tahansa, vaikkapa tieteestä. Mutta tiedettä se käsittelee omien käytännöllisten lakiensa mukaan: ottaen mitä sattuu ja käsitellen sitä "popularisoiden" tai muilla omavalintaisilla tavoilla. Tieteen pätevyysalue ulottuu vain

sen itsensä rajoille, journalismi - määritelmänsä mukaan - sisältää kaiken mitä se käsittelee. Vaara piilee nyt lähinnä siinä, että tiede (joka on sitoutunut tiettyyn puhe-tapaan) voi tulla ymmärretyksi väärin eikä tätä väärinymmärrystä pystytä oikaisemaan, koska puhe-tavat ovat perustavasti erilaiset. (Jotakin tällaista olin havaitsevi-nani pari vuotta sitten, kun Kauko Pietilä kävi puhujamatkoilla journa-listien parissa propagoimassa "uutta journalismiaan". Väärinymmärtämi-nen oli melkoista ja, ikävä sanoa, hiukkasen kiusaannuttavaa.)

Journalistinen käytäntö on suuri raukea olio, joka pursuaa kaikkien horisonttiansa yli. Tiukan tieteen on pidettävä varansa, ettei sitä alisteta työmehiläiseksi, joka ruok-ki kuningatartaan uusilla "kikoilla" ja "innovaatioilla".

Emansipatorisessa mielessä parasta journalistiseen käytäntöön vaikuttamista on vaikuttaa journa-listien itsensä kautta. Tiedotusopin opetus on tässä avainasemassa: vain uudet, tuoreet journalistit voivat vaikuttaa huomispäivän journalismiin (ja uskon, että tällai-nen vaikuttaminen on mahdollista, sillä journalismi on ihmisten tekoa, ei jonkin yli-inhimillisen yhteiskun-nan, logiikan tai historian deter-minoimaa heijastusta; ihmiset tuot-tavat journalismia ja journalismi - osaltaan - tuottaa maailmaa).

Palatkaamme taaksepäin: jos tiedotustutkimus ei nouse aallon-pohjastaan ja pian esitä konkreet-tista, mielenkiintoista ja aktuellia tutkimusprofiilia, menettää tiedo-tusopin laitos entisestään asemia uuden journalistisen käytännön airuena. Näiden sukupolvien ei olisi varaa antaa liukua käsistä.

Journalismikritiikin suunta

Malmbergin käsillä oleva työ esit-telee journalismikritiikin alueita kattavasti, muttei kuitenkaan syvenny - rajoitustensa takia - niiden sisällöllisiin puoliin. Alueissa on "jokaiselle jotakin", mutta jon-kinlaista painotusta jää kaipaamaan: **kaikki** puolet eivät voi olla yhtä tärkeitä. Toisaalta, konkreet-tisessa tutkimuksessa (jota lähi-vuosina alalta toivottavasti poikii) ilmiökokonaisuuksia ei voi tällä tavoin eritellä "aloiksi", vaan ilmiön spesifi luonne määrää kulloisenkin tutkimusarsenaalin.

Journalismikritiikin suuntaa etsittäessä haluaisin omana näkö-kulmanani esittää **moraalis-eettisen ja psykososiaalisen journalismitutki-muksen ja -kritiikin**. Lyhyesti: on kysymys journalismikritiikin kytkemisestä kulttuurikritiikkiin psykososiaalisella tasolla.

Malmbergin tutkimuksen luku kulttuurikritiikistä (s. 59-66) herätti suurimman kiinnostukseni ja aiheut-ti suurimman pettymyksen: kult-tuurikritiikki on Malmbergille(kin) journalismin ja yhteiskunnallisten valtasuhteiden tutkimusta, ts. kult-tuuriseksi journalismissa nähdään lähinnä journalististen tuotteiden arvosisällöt, tai, äärimmilleen vie-tynä, journalismi olisi **sittenkin sisältöjä** jotka **vaikuttavat** ihmisiin. Tämä ajatus on teorianhistoriallisesti peräisin "vanhasta" tiedotusopista: siinä hämärtyy journalismin erityi-syys viestintänä viestinnästä yleensä. Journalismin omalaatuisuus on sittenkin muualla kuin sisällöissä (esim. arvoissa). Se on tavassa, jolla sisällöt tarjoillaan.

Nykyjournalismissa tämä tarjoilu on katkeamatonta, vaativaista ja läpitunkevaa. Journalistinen kokonaisteksti syntyy ja tarjoutuu kulutettavaksi läpi vuorokauden.

Se vaatii osakseen yhä enemmän huomiota ja se syrjäyttää ihmisten omia, jokapäiväisiä huomionkohteita: journalismiin pitää ottaa yhä enemmän kantaa, sillä se esittää yhä tärkeämpiä asioita kantaa-otettavaksi. Edelleen: journalismi ei jätä yhtään elämänaluetta yksityiseksi tai koskematta, se on läpituokevaa. Taiteesta, tieteestä ym. tulee yhä välittyneempää: journalismi välittää kulttuurituotteita niin, että ne menettävät erityislaatunsa ja tulevat osaksi journalismia, joka on kasvamassa eräästä kulttuurin (inhimillisesti tuotetun) alueesta **itse kulttuuriksi**,

joka kattaa alleen kaiken inhimillisen. Joukkotiedotuksella on valta, voima ja kunnia.

Se, miten tämä (jo havaittavissa oleva) kehitys vaikuttaa ihmisten psyykkiseen ja sosiaaliseen olemiseen, on tämän tutkimusnäkökulman psykososiaalinen taso, ja se, miten se ehdottomasti vaatii vastustavan kriittisen momenttinsa, on sen moraaliseettisen kritiikin taso. Ilmiökokonaisuutena **läpituokeva kulttuuri** tarvitsee tieteellistä tutkimusta; kolumnitasoista tekstiä saamme varmasti aiheesta lukea riittämiin.